

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Ганна ТОЛСТАНОВА

«02» жовтня 2025 р.

ВИТЯГ

з протоколу № 5 засідання кафедри психології розвитку
факультету психології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка
від 16 жовтня 2025 року

ПРИСУТНІ: Голова на засіданні – зав. кафедрою, д. псих. н., доцент
Наталія ДЕМБИЦЬКА; д. псих. н., професор Олена
ВЛАСОВА; к. псих. н., доцент Андрій ТРОФІМОВ; к.
псих. н., доцент Едуард КРАЙНІКОВ; к. мед. н., доцент
Євгеній ПРОКОПОВИЧ; к. псих. н., доцент Наталія
БУЛАТЕВИЧ; к. псих. н., доцент Ярослав РЯБЧИЧ; к.
псих. н., доцент Яна ЗАПЕКА; к. псих. н., доцент Наталія
ЧУГАЄВА; к. псих. н., доцент Олена НАГУЛА.

Серед присутніх 2 доктора психологічних наук і 7
кандидатів психологічних наук, 1 кандидат медичних
наук.

СЛУХАЛИ: Обговорення дисертаційної роботи Ірини ПУДЕНКО
(аспірантки 2014-2015, 2019-2020, 2023-2025 року
навчання) «Суб'єктивне благополуччя матерів, які
виховують дітей з органічним ураженням нервової
системи» поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07
– педагогічна та вікова психологія (науковий керівник
доктор психологічних наук, професор Олена ВЛАСОВА).

Дисертація виконувалась на кафедрі психології розвитку факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Тему дисертації «Формування усвідомленого батьківства молоді шлюбного віку» затверджено на засіданні Вченої ради факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 6 від 24 грудня 2014 року). Тему дисертації «Суб'єктивне благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи» уточнено на засіданні Вченої ради факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 5 від 12 жовтня 2023 року).

Дисертантка Ірина ПУДЕНКО підготувала презентацію по основним результатам дисертаційного дослідження, яку супроводжувала доповіддю:

Шановні присутні, до Вашої уваги представляється дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук на тему «Суб'єктивне благополуччя (далі СБ) матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи».

Згідно з офіційними даними МОЗ України на кінець 2023 року, на обліку в лікувально-профілактичних закладах, спеціалізованих школах та інтернатних установах перебуває близько 159 тисяч дітей з особливими потребами.

Результати дослідження, проведеного у Великій Британії, показали, що близько 75% із майже тисячі опитаних батьків дітей з черепно-мозковими ураженнями, включаючи дитячий церебральний параліч, оцінили своє батьківство надзвичайно стресогенне. Подібні висновки отримано і в низці міжнародних досліджень, які підтвердили, що батьки дітей з дитячим церебральним паралічем мають нижчі показники психосоціального благополуччя порівняно з батьками нормотипових дітей.

Саме матір змушена зосередити всі свої ресурси на потребах дитини, адже батько, як правило, бере на себе відповідальність за фінансове забезпечення сім'ї. При цьому хронічний стрес, втома, емоційне вигорання та втрата життєвих орієнтирів знижують якість життя жінки.

Матері дітей з органічним ураженням нервової системи (далі ОУНС) потребують особливої уваги з боку психологів, адже саме цей тип порушень має комплексний, глибокий і, як правило, незворотний характер. У таких випадках дитина рідко може стати повністю самостійною навіть у базових побутових навичках, а тому мати вимушена відмовитись від професійної самореалізації та змінити звичний спосіб життя.

Об'єктом дослідження є СБ особистості.

Предметом дослідження є чинники та особливості суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з ОУНС.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження особливостей суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з ОУНС.

Відповідно до обраної мети, об'єкта та предмета дослідження були поставлені наступні завдання:

1. здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми суб'єктивного благополуччя матерів дітей з ОУНС, та розробити концептуальну модель суб'єктивного благополуччя таких матерів;
2. емпірично дослідити особливості суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з ОУНС;
3. визначити чинники суб'єктивного благополуччя матерів дітей з ОУНС;
4. розробити та апробувати програму психологічної підтримки суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з ОУНС.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає в тому, що: *вперше*: представлено структуру та змістовні характеристики суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з ОУНС; побудовано концептуальна модель суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з ОУНС, що включає внутрішній та зовнішній вплив, (медичний, соціальний, афективний, конативний та особистісний); визначено рівень суб'єктивного

благополуччя матерів, які виховують дітей з ОУНС; виявлено чинники суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з ОУНС (рівень депресивної симптоматики та тривожності, суб'єктивна оцінка тяжкості хвороби дитини «дуже тяжкий», цінність «доброзичливість», копінг-стратегія соціального відволікання); розроблено та апробовано програму психологічного тренінгу оптимізації суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з ОУНС; *уточнено*: психологічні особливості батьків, які виховують дітей з особливими потребами та їхні типи реакцій на народження дитини з порушенням розвитку; *удосконалено*: діагностичний інструментарій дослідження особливостей суб'єктивного благополуччя матерів дітей з ОУНС.

Методами дослідження нашого дослідження були наступні: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення й систематизація, класифікація та теоретичне моделювання – дозволили визначити теоретико-методологічні засади, концептуальні підходи, сутність та структуру феномену суб'єктивного благополуччя в контексті материнства в умовах виховання дитини з ОУНС; емпіричні методи включали опитувальники, тести та авторську анкету. Для дослідження особливостей суб'єктивного благополуччя матерів використовувалися: короткий багатовимірний опитувальник процвітання «PERMA-ПРОФАЙЛЕР» (адаптація О. Савченко та Д. Лавриненко); опитувальник здоров'я пацієнта (Patient Health Questionnaire) (PHQ-9); шкала для оцінки генералізованого тривожного розладу GAD-7; шкала резильєнтності Коннора – Девідсона-10 (адаптація Н. Школіна та ін.); опитувальник посттравматичного зростання (Posttraumatic Growth Inventory, PTGI) (адаптація Д. Зубровський); методика «Копінг-поведінка в стресових ситуаціях» (С. Норман, Д. Ендлер, Д. Джеймс, М. Паркер – адаптований Т. Крюковою); методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків). статистичні – методи описової статистики (відсотковий показник, показник середніх значень, показник дисперсії, частотний аналіз, χ^2 -тест асоціації), кореляційний аналіз (коефіцієнт рангової кореляції Пірсона), регресійний аналіз, кластерний аналіз, непараметричний дисперсійний аналіз за критерієм Крускала – Уолліса, непараметричний Т-критерій Уїлконсона. Для кількісного аналізу було використано статистичний пакет Jamovi 2.3.28 та Microsoft Office Excel – 2018.

Наступним пропоную Вам розглянути концептуальну модель суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з ОУНС. Концептуальна модель демонструє комплексний багаторівневий підхід до розуміння феномену, що враховує як зовнішні, так і внутрішні чинники. Зовнішні чинники охоплюють медичні (діагноз дитини, тяжкість перебігу хвороби) та соціальні (матеріальне становище та соціальне благополуччя). Внутрішні чинники представлені трьома ключовими аспектами: афективні (стабільний емоційний фон, рівень тривожності, наявність та тяжкість депресивної симптоматики), особистісні (особистісне та посттравматичне зростання, особистісні ресурси, що включає резильєнтність та ціннісні орієнтації), конативні (копінг-стратегії) та психоедукацію. Модель демонструє, що СБ є багатовимірним утворенням, яке формується в результаті складної взаємодії між зовнішніми обставинами життя матері та внутрішніми психічними ресурсами.

В результаті теоретичного аналізу СБ було сформоване його визначення для матерів, які виховують дітей з ОУНС і звучить як багатовимірний феномен, що відображає індивідуальне переживання матері та оцінку власного життя, що формується при взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів та визначає здатність такої жінки до адаптації та ефективного функціонування в складних умовах материнства.

Дослідно-емпірична робота проводилась впродовж 2023-2025 років серед матерів, діти яких являються пацієнтами: 1) Українського медичного центру реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи МОЗ України (м.Київ, вул. Богатирська 30); 2) дитячого корекційного клубу «Марія» (м. Київ, вул. Юлії Здановської 46/1); а також 3) на базі інтернет-платформи Telegram, Facebook за допомогою Google-форми. Вибірка емпіричного дослідження нараховує 171 матері із них 93 матері, які виховують дітей з ОУНС, 36 матері дітей з психічними розладами та вродженими аномаліями, деформаціями, хромосомними порушеннями та 42 матері нормотипових дітей.

За результатами емпіричного дослідження зафіксовано занижені показники суб'єктивного благополуччя у матерів, які виховують дітей з особливими потребами. При цьому у матерів, які виховують дітей з ОУНС, рівень благополуччя виявився вищим, ніж у матерів, дітей з вродженими аномаліями (вади розвитку), деформаціями, хромосомними порушеннями. Проведений χ^2 -тест асоціації виявив статистично значущі відмінності у рівнях суб'єктивного благополуччя між досліджуваними групами.

Натомість у матерів основної групи дослідження зафіксовано: помірний рівень тривожності та високий рівень депресивної симптоматики; вищий рівень резильєнтності; домінуючими копінг-стратегіями є орієнтація на вирішення завдань та уникнення стресових ситуацій; пріоритетні цінності – самостійність, безпека та доброзичливість; найвищий рівень посттравматичного зростання зафіксовано за показником «Особистісна сила», що свідчить про стресостійкість та здатність до психологічної адаптації в умовах тривалого навантаження.

В результаті кореляційного аналізу встановлено значущі кореляційні зв'язки суб'єктивного благополуччя з: індексом посттравматичного зростання та його компонентами (ставлення до інших, нові можливості, зростання особистісної сили), копінг-стратегіями (орієнтація на вирішення проблем, орієнтація на емоції, уникнення та соціального відволікання), показником резильєнтності, рівнем тривожності, наявності та тяжкості депресивної симптоматики, суб'єктивною оцінкою матері ступеня перебігу хвороби дитини, фінансовим благополуччям, цінностями (самостійність, доброзичливість, стимуляція, гедонізм, досягнення, безпека). Це вказує на багатофакторну природу суб'єктивного благополуччя та підтверджує доцільність цілісного підходу у психологічному супроводі матерів дітей з ОУНС.

Результати кластерного аналізу дали змогу виділити три типи матерів, залежно від рівня їх суб'єктивного благополуччя та психологічних характеристик: 1) високий рівень СБ із особистісним зростанням ($n=46$); 2) помірно низький рівень СБ із збереженою продуктивністю та з вираженою тривожністю і депресивною симптоматикою ($n=23$); 3) низький рівень СБ без особистісного зростання ($n=24$). Результати однофакторного непараметричного дисперсійного аналізу за критерієм Крускала – Уолліса виявили статистично

значущі відмінності між трьома кластерами матерів за більшістю досліджуваних психологічних змінних. Найбільші ефекти були виявлені за показником «Добробут», та іншими компонентами СБ моделі PERMA-Profile, а також за рівнем тривожності та депресивної симптоматики.

Результати лінійної регресії дали змогу нам побудувати модель чинників СБ матерів, які виховують дітей з ОУНС. До цієї моделі увійшли: суб'єктивна оцінка матері тяжкості хвороби дитини як «дуже тяжкої», рівень депресивної симптоматики, цінність «доброзичливість», рівень тривожності, копінг-стратегія соціального відволікання. Це вказує на те, що СБ зумовлюється як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, що взаємодіють між собою та формують загальну картину психологічного самопочуття матері.

Для глибшого розуміння впливу чинників на СБ матерів, які виховують дітей з ОУНС, було проведено множинний лінійний регресійний аналіз серед виявлених кластерів із критерієм добробуту моделі PERMA-Profile як залежною змінною. Побудована модель для матерів, які входять до кластера з високим рівнем СБ ($n=46$) виявилась статистично значущою та добре узгодженою. До моделі увійшли: цінність «доброзичливість», рівень депресивної симптоматики, рівень тривожності. З огляду на специфіку розподілу матерів у кластерному поділі та особливості виконання регресійного аналізу, було виявлено, що у двох кластерів із трьох кластерів кількість матерів виявилась меншою, ніж кількість незалежних змінних, що демонстрували значущі кореляційні зв'язки із показником СБ. Це створило статистичні обмеження щодо коректного застосування лінійної регресії, зокрема нестабільності коефіцієнтів та не достатньої статистичної значимості. Зважаючи на це, було прийнято рішення об'єднати два кластера – матерів з низьким ($n=24$) та помірно низьким ($n=23$) рівнем СБ – в одну групу. Для об'єданого кластеру регресійна модель виглядає наступним чином: суб'єктивна оцінка тяжкості хвороби дитини «дуже тяжкий» та «тяжкий», депресивна симптоматика, фінансове благополуччя сім'я рівень 5 («Ми можемо дозволити собі купити майже все що забажаємо»), цінність «доброзичливість» та «самостійність», копінг-стратегія соціальне відволікання.

Програму психологічного тренінгу оптимізації СБ матерів, які виховують дітей з ОУНС, розрахована на 7 занять послідовної підтримки матерів (всього 32 академічні години). Кожне заняття було спрямоване на розвиток окремих компонентів суб'єктивного благополуччя та внутрішніх ресурсів особистості. До формувального експерименту увійшли 10 матерів із кластерів з низьким рівнем СБ та помірно низьким як експериментальна група та 10 матерів як контрольна. Теоретико-методологічною основою психологічного тренінгу було обрано модель PERMA (М. Селігман) як інтегративний підхід до розуміння добробуту та підтверджено емпіричною валідністю в контексті нашого дослідження. Зокрема, за допомогою однофакторного непараметричного дисперсійного аналізу за критерієм Крускала – Уолліса про який було згадано раніше. У фокусі даної моделі виступає не патологія, а ресурсний потенціал особистості, що особливо актуально в роботі з матерями, які перебувають у тривалому емоційному напруженні. Чинники, що були виявлені за результатами регресійного аналізу були узгоджені із компонентами цієї моделі.

Особливу увагу при проектуванні психологічного тренінгу оптимізації СБ також ми приділяємо рівню тривожності матерів. Хоча рівень тривожності не

увійшов до регресійної моделі як статистично значущий фактор для кластеру матерів з низьким та помірно низьким рівнем СБ, його включення до програми тренінгу є критично важливим з наступних причин: 1) дані нашого емпіричного дослідження показали, що у 20% матерів з основної групи дослідження спостерігається сильна тривожність; 2) був встановлений значимий негативний кореляційний зв'язок між рівнем тривожності та СБ ($r=-0,382^{***}$); 3) За показниками кластерного аналізу центроїди рівня тривожності для матерів з кластеру із помірно низьким рівнем СБ – 1,000, а із низьким – 0,333, що прямо показує на те, що тривожність є одним з критичних факторів. 4) Регресійний аналіз показав, що у кластері матерів з високим рівнем СБ, тривожність мала позитивний коефіцієнт і виступала як адаптивний ресурс. Це свідчить, про те що у певних ситуаціях тривожність може трансформуватись з деструктивного чинника (що спричиняє дистрес та знижує благополуччя) у мобілізуючий механізм.

Результати формувального експерименту свідчать, що показники учасників експериментальної групи в середньому зросли по кожній із зазначених шкал після завершення психологічного тренінгу. В той же час у контрольній групі спостерігається протилежна тенденція: значуще зниження залученості й досягнень та збільшення показників депресії і тривожності. За допомогою непараметричного Т-критерію Уілконсона для залежних вибірок визначено статистичну різницю і найбільш виражений ефект виявлено у зниженні депресивної симптоматики та тривожності – як ключових психологічних бар'єрів суб'єктивного благополуччя. Таким чином, виявлено позитивну динаміку та направленість на підвищення суб'єктивного благополуччя у матерів, які виховують дітей з ОУНС після цілеспрямованого впливу.

Відповідно до поставлених задач були підготовлені висновки дисертаційної роботи.

Після закінчення презентації Ірині ПУДЕНКО присутніми на захисті фахівцями були поставлені наступні запитання:

Кандидат психологічних наук, доцент Андрій ТРОФІМОВ: У своїй роботі Ви пишете один раз «матір», а в інший раз «жінка». Чи розділяєте Ви ці поняття в своїй роботі?

Відповідь здобувачки: Шановний Андрію Юрійовичу, дякую за Ваше запитання. У своїй роботі я використовую терміни "матір" і "жінка" переважно як синоніми, з метою стилістичної варіативності та уникнення тавтології у тексті. Основний об'єкт нашого дослідження – це жінка, яка перебуває у материнській ролі і виховує дитину з ОУНС. Саме ця роль та пов'язані з нею обставини є визначальними для її суб'єктивного благополуччя, яке ми досліджуємо. Тобто, коли йдеться про "жінку", мається на увазі саме жінка в контексті її материнства. Ми не розглядаємо жінку поза контекстом її материнської ролі, оскільки дослідження зосереджено саме на специфіці впливу виховання дитини з особливими потребами на її психоемоційний стан.

Кандидат психологічних наук, доцент Ярослав РЯБЧИЧ: Поясніть як тривожність може трансформуватись з деструктивного чинника (що спричиняє дистрес та знижує благополуччя) у мобілізуючий механізм.

Відповідь здобувача: Шановний Ярославе Євгенійовичу, дякую за запитання. Тривожність, дійсно, часто є деструктивним чинником, що знижує благополуччя. Однак, у нашому дослідженні ми виявили, що у матерів з високим рівнем суб'єктивного благополуччя тривожність трансформується у мобілізуючий механізм. Тривога діє як сигнал, що спонукає до проактивних дій, пошуку рішень та ресурсів (наприклад, у реабілітації дитини). Також вона сприяє високій резильєнтності та адаптивним копінг-стратегіям. Таким чином, тривожність стає мобілізуючим механізмом не сама по собі, а в контексті розвинутих внутрішніх ресурсів та ефективної підтримки, дозволяючи матері діяти, а не паралізуватися стресом.

Доктор психологічних наук, професор Наталія ДЕМБИЦЬКА: Пані Ірина, у своїй концептуальній моделі Ви зазначаєте афективний, конативний, особистісний, соціальний та медичний компонент. Все ж таки, це компоненти чи чинники суб'єктивного благополуччя?

Відповіді здобувача: Шановна пані Натальо, дякую за уточнююче запитання. У контексті моєї концептуальної моделі, всі зазначені аспекти – афективний, конативний, особистісний, соціальний та медичний – розглядаються як чинники суб'єктивного благополуччя. Медичний та соціальний аспекти є зовнішніми чинниками, що створюють певні умови для життя матері і, відповідно, впливають на її СБ. Афективний, конативний та особистісний аспекти є внутрішніми чинниками або ресурсами матері. Вони описують її внутрішню психологічну систему (емоції, стратегії поведінки, особистісні ресурси), яка реагує на зовнішні умови та опосередковує їхній вплив на СБ, визначаючи її здатність адаптуватися та підтримувати добробут. Результати нашого регресійного аналізу, де ці показники виступали як предиктори суб'єктивного благополуччя, також підтверджують цю логіку. Отже, для забезпечення термінологічної послідовності та методологічної коректності в дисертації їх слід розглядати саме як чинники суб'єктивного благополуччя і тому внесу корективи у концептуальну модель.

Після відповідей на запитання виступили:

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор Олена ВЛАСОВА.

Проблема суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи, є надзвичайно актуальною та соціально значущою, що підтверджується значною кількістю дітей з особливими потребами в Україні та світі, а також відповідними викликами для сімейної системи та системи охорони здоров'я.

Самостійно обравши тему, аспірантка продемонструвала глибоке розуміння наукової проблеми, вміння критично аналізувати та узагальнювати значний обсяг теоретичної літератури. Нею було проведено ґрунтовний аналіз сучасних концепцій щастя, благополуччя та психологічних особливостей батьків, які виховують дітей з особливими потребами. Розроблена та представлена у дисертації концептуальна модель суб'єктивного благополуччя є цілісною та переконливою, відображаючи складну взаємодію зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на стан матерів.

Здійснене Іриною ПУДЕНКО емпіричне дослідження, є репрезентативним (171 респондент), вдумливо спланованим та якісно організованим. По ходу його реалізації аспірантка вміло застосовувала широкий спектр сучасного психодіагностичного інструментарію та адекватні методи статистичної обробки даних, що дозволило виявити ключові детермінанти суб'єктивного благополуччя матерів дітей з ОУНС.

Важливим практичним доробком аспірантки ПУДЕНКО є розроблена та апробована авторська програма психологічного тренінгу, спрямованого на оптимізацію суб'єктивного благополуччя досліджуваної категорії матерів. Застосування нею квазіекспериментального дизайну для виявлення особливостей емоційних станів матерів дітей з ОУНС та формувального експерименту для перевірки ефективності розробленої програми інтервенцій є методологічно виправданим у даному дослідженні.

У процесі виконання дисертаційного дослідження Ірина ПУДЕНКО виявила самостійність, відповідальність, ініціативність та високий рівень наукової доброчесності. Вона систематично працювала над дисертацією, сумлінно виконувала намічені завдання та демонструвала глибокий інтерес до обраної теми. Про високу продуктивність та самостійність аспірантки свідчать і публікації результатів дисертації, віддзеркалені у десяти наукових публікаціях, вісім з яких є одноосібними.

Кваліфікаційна дисертаційна робота Ірини ПУДЕНКО на тему: «Суб'єктивне благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи» є завершеним науковим дослідженням, яке має вагоме теоретичне та практичне значення. Вона виконана на високому науковому рівні, відповідає вимогам Міністерства освіти й науки України, що пред'являються до дисертаційних досліджень, підготовлених на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук, і може бути рекомендована до захисту в спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 19.00.07. – педагогічна та вікова психологія.

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент Наталія БУЛАТЕВИЧ:

Представлена дисертаційна робота присвячена актуальній та соціально значущій проблемі суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з ОУНС. Тема є надзвичайно важливою як з теоретичної, так і з практичної точки зору, враховуючи складність життєвої ситуації цієї категорії жінок та необхідність розробки ефективних програм психологічної підтримки.

Загалом робота заслуговує на позитивну оцінку, однак у процесі ознайомлення з авторефератом та дисертацією виникла низка зауважень та питань, які потребують доопрацювання.

В цілому робота Ірини Пуденко відчувається, що написана з душею, оскільки здобувачка багато моментів переживала особисто і тому в розділі «Актуальність» переважають власні міркування, тоді як бракує посилань на авторитетні джерела та дослідження, які б обґрунтовували зазначену актуальність та важливість обраної теми на сучасному етапі розвитку психологічної науки та практики.

Розділ 1.1.: потрібно більш детально та чіткіше прописати узагальнення та підсумок теоретичного аналізу в кінці підрозділу. Після представлення та

аналізу численних позицій різних авторів, необхідно зробити загальний висновок, сформулювати власне розуміння досліджуваних категорій та вказати, які саме теоретичні положення взяті за основу в даній роботі.

Розділ 1.2. (с. 57): відзначено нечітке розмежування та узагальнення в одному блоці понять "чинники" та "компоненти" суб'єктивного благополуччя. Необхідно провести чітке термінологічне розмежування цих понять, згідно з теоретичною базою дисертації.

Для посилення теоретичної обґрунтованості дисертації необхідно поглибити та систематизувати аналіз наукової літератури, присвяченої суб'єктивному благополуччю матерів, які виховують дітей з органічними ураженнями нервової системи. Особливу увагу слід приділити дослідженням, що стосуються матерів дітей з дитячим церебральним паралічем (ДЦП), оскільки ця категорія становить більшість досліджуваної вибірки.

При представленні співвідношення рівнів суб'єктивного благополуччя (зокрема на початковому етапі аналізу) наведені лише відсоткові показники. Для підвищення наукової достовірності результатів, обов'язковою є статистична перевірка значущості виявлених відмінностей між групами, наприклад, за допомогою критерію хі-квадрат.

Відзначено постійне використання терміна "експеримент", тоді як власне експеримент (формувальний) проводиться лише на завершальному етапі дослідження. Потрібно уніфікувати термінологію (наприклад, "емпіричне дослідження" замість "експеримент" для діагностичного етапу).

Бракує детального опису процедури заповнення анкет. Виникають питання щодо використання різних форматів (письмово/Google форма) та їх потенційного впливу на отримані результати. Необхідне обґрунтування такого підходу та аналіз можливих методологічних обмежень.

На с. 98 слід чітко перерахувати всі методи статистичної обробки даних, що використовувалися в дослідженні.

Дизайн формувального етапу дослідження виписаний недостатньо детально. Бракує чіткого опису принципів формування вибірок для тренінгу та критеріїв потрапляння учасників до цих груп.

Детальний опис програми тренінгу рекомендовано перенести до Додатків, залишивши в основному тексті стислий опис структури, цілей, завдань та змісту занять.

Необхідно чітко вказати, який саме індекс величини ефекту (effect size) використовувався для оцінки ефективності тренінгу.

Технічні моменти:

1. Варто додати ініціали авторів у посиланнях.
2. Рекомендується провести ретельну вичитку тексту для виправлення орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок.
3. На початку роботи має бути обов'язковий список скорочень, оскільки в тексті використовується СБ та інші аббревіатури. Або ж у тексті не використовувати скорочення, якщо їх небагато.

Загальний висновок:

Незважаючи на висловлені зауваження, дисертаційна робота є значущою та має наукову новизну. Вона спрямована на вирішення актуальної проблеми та містить цікаві емпіричні дані. Виправлення зазначених недоліків та уточнення

дискусійних моментів суттєво підвищують наукову цінність та обґрунтованість дисертаційного дослідження.

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент Едуард КРАЙНІКОВ:

Зважаючи на вражаючу кількість дітей з особливими потребами у світі та зокрема в Україні, а також відповідні виклики як для системи охорони здоров'я, системи соціального забезпечення і освітньої системи, так і для сімейної системи, тема представленої роботи є вкрай актуальною.

Основою представленої роботи є емпіричне дослідження з використанням широкого набору оціночного інструментарію, проведене на репрезентативній вибірці із 171 респондента. Дисертація побудована за класичної схемою та відрізняється логічністю та послідовністю викладу. Результати проведеного дослідження було відображено у десяти наукових публікаціях (з них вісім є одноосібними).

У першому (теоретичному) розділі авторка здійснює ґрунтовний аналіз наукових досліджень та концепцій з проблематики щастя, благополуччя та психологічних особливостей батьків з особливими потребами. На нашу думку, тут (як і у всій роботі) слід уникати терміну «інвалідність» як такому, що несе негативну конотацію, віддаючи перевагу більш емоційно нейтральному «діти з особливими потребами». Представлена в кінці розділу концептуальна модель сприймається вельми переконливо, хоча деякі її окремі елементи слід було представити наприкінці попередніх підрозділів — це могло би дати читачеві змогу поступово прийти до висновків авторки.

Другий (емпіричний) розділ починається з операційної моделі дослідження, яка не викликає жодних зауважень. При описі груп респондентів та отриманих результатів варто уникати терміну «експериментальна група», натомість говорячи про «цільову групу», оскільки експеримент як такий передбачає маніпулювання незалежною змінною. При описі розподілу значень за опитувальником RNQ-9 (див. зокрема, табл. 2.3) варто було би говорити про відповідні «симптоми» депресії, оскільки власне діагноз може бути поставлений виключно психіатром. Загалом розділ залишає позитивне враження як опис якісно проведеного дослідження.

Представлену у третьому (практичному) розділі авторську програму психологічного тренінгу варто було зробити більш концептуалізованою, наприклад: психоедукація (інформаційні міні-лекції), тренінг навичок (індивідуальні заняття), тренінг релаксації (вправи, спрямовані на розслаблення та на зняття емоційної напруги), тренінг самопізнання (прийоми щодо розвитку рефлексії та здатності до здійснення аналізу та узагальнення), майндфулнес (вправи на усвідомлене життя). Знову-таки, при аналізі ефективності інтервенційних заходів краще говорити про «групу впливу», а не про «експериментальну групу».

В кінці роботи мають бути загальні «висновки», а не «висновок».

У тексті загалом також варто усунути дрібні недоліки: нумерація сторінок, що розташована не зверху, а знизу; деякі розбіжності у транслітераціях прізвищ (напр., Чіксенміхайі та Чіксенмигаї, Бредбурн та Бредберн, Кублер-Рос та Кюблер-Рос тощо). Втім, зазначені недоліки є радше технічними і не знижують загального позитивного враження від роботи.

Більш детальні правки рецензентом зроблено у файлі дисертації, який він передає авторці.

Щодо автореферату. Слід скоротити актуальність — вона безсумнівна. На мал. 2 представлено діаграму з рівнями суб'єктивного благополуччя — якщо інші досліджені показники не представлено (що виходило би за межі формату автореферату!), то її слід видалити.

Представлена дисертаційна робота є надзвичайно актуальним та значущим дослідженням, що присвячене вивченню суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з особливими потребами. Її емпіричний характер, використання широкого інструментарію на репрезентативній вибірці та логічна побудова за класичною схемою заслуговують на позитивну оцінку. Розроблена концептуальна модель, а також авторська програма психологічного тренінгу свідчать про глибоке розуміння авторкою досліджуваної проблематики. Незважаючи на низку конструктивних зауважень, що стосуються переважно термінологічної уніфікації, деяких аспектів представлення, а також технічних моментів оформлення, ці недоліки не знижують загального позитивного враження від роботи.

Відповідь здобувачки: Дякую, Наталіє Миколаївно та Едуарде Владиславовичу. В кінцевому варіанті дисертації всі зауваження та рекомендації будуть враховані.

В ОБГОВОРЕННІ дисертаційної роботи Ірини ПУДЕНКО взяли участь:

- кандидат психологічних наук, доцент Яна ЗАПЕКА, яка зазначила, що робота Ірини ПУДЕНКО складає лише позитивне враження. Одним із вагомих моментів є наявність переконливої концептуальної моделі, що відображає складну взаємодію зовнішніх та внутрішніх чинників суб'єктивного благополуччя, а також якісно проведеного емпіричного дослідження на репрезентативній вибірці та якісної математичної статистики. Тому підтримала пропозицію рекомендувати до захисту дисертаційне дослідження Ірини ПУДЕНКО «Суб'єктивне благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи» на спеціалізованій вченій раді.

- кандидат психологічних наук, доцент Наталія ЧУГАЄВА, яка відзначила високу актуальність та практичну значущість дослідження, адже воно присвячене вкрай важливій проблемі суб'єктивного благополуччя матерів дітей з особливими потребами. Окремо було підкреслено цінність розробленої та апробованої авторської програми психологічного тренінгу, яка є конкретним інструментом для оптимізації стану досліджуваної категорії жінок. І висловила прохання підтримати здобувача та рекомендувати її дисертаційну роботу до захисту на спеціалізованій вченій раді.

УХВАЛИЛИ: прийняти наступний висновок щодо дисертаційної роботи дисертантки Ірини ПУДЕНКО «Суб'єктивне благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи».

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Ірини ПУДЕНКО «Суб'єктивне благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи» поданої на здобуття кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 вікова та педагогічна психологія

1. Актуальність теми та її зв'язок із планами наукових робіт установи. З огляду на значну кількість дітей з особливими потребами в Україні та світі, виникає гостра потреба у розробці ефективної системи психологічної підтримки для їхніх сімей, особливо для матерів, які є основними доглядальниками. Життя матері дитини з органічним ураженням нервової системи часто вимагає повної зосередженості на потребах дитини, що призводить до відмови від професійної самореалізації та зміни звичного способу життя на цілодобовий догляд. Це супроводжується високим рівнем стресу, зниженням життєвої задоволеності та емоційним вигоранням, що негативно впливає на її СБ.

Дисертацію виконано в межах наукової теми «Розвиток цілісної особистості в контексті соціальних змін: психологічні, соціологічні та педагогічні аспекти», ДР № 0114U003481; «Психологічне забезпечення освітньо-професійної соціалізації особистості в умовах воєнного стану», ДР № 0123U102098, що розроблялись на факультеті психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

2. Особиста участь автора в отриманні конкретних наукових результатів, викладених у дисертації. Розроблені автором наукові положення та одержані емпіричні дані є самостійним внеском у розробку проблеми суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи. У двох статтях, написаній у співавторстві, доробок здобувача становить 50,0%. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертаційному дослідженні не використовуються. Використані ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання та використанні лише для підкріплення ідей здобувачки.

3. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень і рекомендацій дисертаційного дослідження забезпечується цілісністю концепції, що базується на аналізі сучасних наукових джерел; використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті, завданням та об'єкту дослідження; репрезентативністю вибірки; а також застосуванням методів математичної статистики та якісним аналізом отриманих емпіричних даних.

4. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що: вперше побудовано концептуальну модель суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи; виявлено чинники суб'єктивного благополуччя таких матерів; розроблено та апробовано програму психологічного тренінгу оптимізації суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи.

5. Наукове та практичне значення роботи полягає у тому, що: розширено теоретичні уявлення про структуру та змістовні характеристики суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним

ураженням нервової системи; створено концептуальну модель суб'єктивного благополуччя таких матерів; виявлено чинники, що детермінують рівень суб'єктивного благополуччя матерів; розроблена та апробована програма психологічного тренінгу для оптимізації суб'єктивного благополуччя матерів може бути впроваджена у діяльність психологічних служб, реабілітаційних центрів та громадських організацій.

6. Використання результатів роботи. Матеріали дослідження можуть бути використані для розробки навчальних курсів, семінарів та тренінгів для психологів, соціальних працівників, педагогів, а також для формування програм підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами; результати дослідження можуть слугувати основою для подальших наукових розробок у галузі психології материнства, спеціальної психології та психології здоров'я.

7. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено і обговорено на науково-практичних конференціях: I Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Мозок, Культура, Особистість» (Київ, 2023); XIV Міжнародна науково-практична конференція «Психологія і війна» (Ніжин, 2024 р); II Міжнародна науково-практична конференція «Психологічне здоров'я особистості в контексті процесів глобалізації: методологія дослідження, реалії та перспективи» (Київ, 2024); X Всеукраїнська з міжнародною участю науково-практична конференція «Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології» (Київ, 2025); XXVII Міжнародної конференції молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (Київ, 2025).

Основні результати дослідження було відображено у 10 наукових публікаціях, із них 8 одноосібні; 4 статті (із них 2 у співавторстві) у виданнях, включених на дату опублікування до переліку фахових видань України; 1 стаття опублікована у наукових виданнях інших держав; 5 публікацій одноосібні, у яких додатково висвітлено результати дисертації.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України:

1. Пуденко, І. (2024). Теорії та моделі суб'єктивного благополуччя: класичні й сучасні підходи. «Наукові записки. Серія: Психологія». Вип. 4(6). Центральнотукаїнський державний університет імені Володимира Винниченка. с. 84-89. DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-4-12>

2. Пуденко, І., Власова, О. (2024) Суб'єктивне благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи: рівень вираженості та зв'язок з копінг-стратегіями. Науковий журнал «Габітус». Секція «Психологія особистості». Вип. 68. с. 194-199. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.68.32>

3. Пуденко, І., Власова, О. (2024). Особливості тривожно-депресивних проявів і суб'єктивного благополуччя матерів дітей з органічним ураженням нервової системи. Вісник КНУ імені Т. Шевченка: Соціальна робота, 1(10), 64-69. DOI <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2024/10-1/9>

4. Пуденко І. (2025). Ієрархічна структура цінностей матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи та її вплив на суб'єктивне благополуччя. Науковий журнал «Габітус». Секція «Психологія особистості». Вип. 71, 209-215. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.71.37>

Наукові статті, опубліковані у наукових виданнях інших держав:

5. Pydenko I. (2025). Features and Factors of subjective well-being of Mothers Raising Children with Organic Nervous System Lesions. *Scientific Journal of Polonia University* 70 № 3 / 2025, p. 240-249. DOI: <https://doi.org/10.23856/7030>

Публікації, у яких додатково висвітлено результати дисертації (статті в інших виданнях, матеріали конференції тощо):

6. Пуденко І. (2023). *Теоретичний аналіз визначення поняття благополуччя особистості*. Мозок, Культура, Особистість: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Київ, 23-24 листопада) / за ред. І. В. Данилюка та ін. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. с.99-102

7. Пуденко І. (2024). *Теоретичні моделі структури суб'єктивного благополуччя в пострадянському просторі психології*. Психологія і війна: збірник матеріалів XIV Міжнародної науково практичної конференції (23–24 квітня 2024 р., м. Ніжин) / за ред. М. В. Папучі. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. с. 302-305. Online-видання. <http://www.ndu.edu.ua/storage/2024/%D0%97%D0%91%D0%9C%D0%9F%D0%A1%D0%98%D0%A5%D0%86%D0%92%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%90%20doc.pdf>

8. Пуденко І. (2024). *Теоретичні моделі структури суб'єктивного благополуччя в зарубіжному просторі психології*. Психологічне здоров'я особистості в контексті процесів глобалізації: методологія дослідження, реалії та перспективи, 29 березня 2024 року: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції / за наук. ред І.В. Данилюка, Г.К. Юрчинської, Н.І. Погорільської, Б.Б. Іваненко. – Київ: ЦП «КОМПРИНТ». с.166-168

9. Пуденко І. (2025). *Покращення суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з особливими потребами*. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали X Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (14-15 березня 2025 року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка. с.157-159.

10. Пуденко І. (2025). *Посттравматичне зростання матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи*. Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження, 24-25 квітня 2025 р. : Матеріали XXVII Міжнародної конференції молодих науковців / За ред. І. В. Данилюка, С. Ю. Пащенко. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2025. С. 267-270. Online-видання. https://psy.knu.ua/index.php?preview=1&option=com_dropfiles&format=&task=frontfile.download&catid=1234&id=4328&Itemid=1000000000000

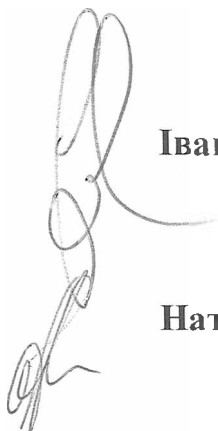
8. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту. За змістом дисертаційна робота Ірини ПУДЕНКО «Суб'єктивне благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи» повністю спеціальності 19.00.07 – вікова та педагогічна психологія

9. Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертацію написано грамотною українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому у науковій літературі. Основні матеріали дослідження, наукові положення та висновки подано зрозуміло.

10. Рекомендація дисертації до захисту. Робота Ірини ПУДЕНКО «Суб'єктивне благополуччя матерів, які виховують дітей з органічним ураженням нервової системи» відповідає усім вимогам п. 11 та п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій, і рекомендується до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – вікова та педагогічна психологія у спеціалізованій вченій раді.

«За» _____ 10 осіб
«Проти» _____ «немає»
«Утримались» _____ «немає»

В.о. декана факультету психології –
доктор психологічних наук, професор

Іван ДАНИЛЮК

Головуюча засіданням – доктор
психологічних наук, старший
науковий співробітник, доцент,
завідувач кафедри психології
розвитку

Наталія ДЕМБИЦЬКА

Секретар засідання

Тетяна МАТВЄЄВА